

รูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย*

A Buddhism's Based Model of Almshouse in Thai Society

¹วรินทร์ ทวีโชติชัยกุล และ พระปลัดสมชาย ปโยโค

¹Warinthorn Thawichotichaikul and Phrapalad Somchai Payogo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author Email: warinrong@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องการให้ทานและโรงทานในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์การให้ทานผ่านโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า

1) การให้ทานเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าสอนสาวกของพระองค์ทั้งสาวกฝ่ายบรรพชิต (ภิกษุ-ภิกษุณี) และสาวกฝ่ายคฤหัสถ์ (อุบาสก-อุบาสิกา) ทรงสอนว่าธรรมทานเลิศกว่าอามิสทาน เพราะธรรมทานจะให้นวปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตสู่ความเป็นอริยบุคคลได้ ขณะเดียวกันก็สอนอามิสทานในฐานะปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิตที่พระสงฆ์ได้ต้องรับจากคฤหัสถ์ ในการให้ทานนั้นสามารถให้ได้ทุกสถานที่ แต่ก็มีกำหนดสถานที่ให้ทานเป็นการเฉพาะเรียกว่า โรงทาน ได้แก่ สถานที่สำหรับแจกจ่ายสิ่งของที่ใช้ในการดำรงชีวิตมีอาหารเป็นต้นเพื่อเป็นการกุศล โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนามี 3 ประเภท คือ (1) โรงทานที่ตั้งถาวรเปิดบริการตลอดเวลา (2) โรงทานที่ตั้งบางช่วงเวลา และ (3) โรงทานที่ตั้งเฉพาะเกิดเหตุการณ์สำคัญ

2) โรงทานในสังคมไทยตั้งขึ้นตามค่านิยมเรื่องทานของหลายภาคส่วน คือ (1) พระพุทธ ศาสนา (2) ศาลเจ้า โรงเจ (3) หน่วยงานภาครัฐด้านสังคมสงเคราะห์ และ (4) มูลนิธิจิตอาสา องค์กรอาสาสมัคร ภาคประชาชน มีการตั้งโรงทานในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จำแนกโรงทานได้ 3 ประเภท

3) การให้ทานผ่านโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่พระสงฆ์ ส่วนราชการ เอกชนและประชาชนทั่วไป พบว่าสิ่งของที่แจกในโรงทานส่วนมากเป็นอาหารและเครื่องดื่ม บางแห่งมีของจำนวนมากเกินไป รายการสิ่งของก็ซ้ำกัน ทำให้มีของเหลือเป็นจำนวนมาก จึงเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแนวทางใหม่

คำสำคัญ: โรงทาน; พระพุทธศาสนา; สังคมไทย

Abstract

This Articles aimed (1) to study the teachings of giving and almshouse in Buddhism, (2) to study almshouse according to Buddhism in Thai society, and (3) to analyze the giving through almshouse according to Buddhism in Thai society.

The results of the research found that

1) Dana (giving) is a teaching that the Buddha taught his disciples, monks (*Bhikkhu - Bhikkhuni*) and householders (*Upasaka - Upasikā*). The buddha taught that the *Dharmadāna* is better than *Āmisadāna* because *Dharmadāna* will provide a way to develop life into a noble man. At the same time, *Āmisadāna* is as a nourishing factor of life that monks have to receive from the householders. There are three types of an almshouse in Buddhist scriptures: (1) permanent almshouse that opens all the times, (2) Temporary almshouse that open only some periods of time, and (3) Specific almshouse that opens only on a major incident.

2) Almshouse in Thai society organized according to the value of giving of many sectors: (1) Buddhism, (2) spiritual shrines, (3) Government agencies in social work, and (4) volunteer foundations. The public volunteer organizations have been organized almshouse in Thai society since the Sukhothai Period to the present. There is three types of an almshouse in Thai society: (1) permanent established almshouse at the Buddhist temples and meditation centers. (2) temporary setting almshouse at merit-making event place, for instance, the royal funeral of the king's dead body. And (3) specific almshouse that set up By the place of a disaster such as a flood and fire at the community. The people who set up almshouse in Thai society are (1) Buddhist temples, (2) Government agencies, (3) Shrines of vegetarian, (4) volunteer foundation, charitable organizations, and (5) the general people. The people who received the distribution from the temple to the monks, novices, nuns, and meditation practitioners. While the people who received distributions from the disaster shelter are disaster victims, relatives, government officials, and public volunteers. The items distributed in the almshouse are mostly food and beverages (juices), only some places that can offer house (Prefabricated Houses, construction equipment), pets, seeds, and vehicles.

3) The giving through almshouse according to Buddhism in Thai society is widely popular activity among the Buddhist monks and government, private and general public sectors. The items distributed in the almshouse were mostly food and drink. Some places are of too many duplicated items make a lot of leftovers.

Keywords: Buddhism; Almshouse; Thai Society

บทนำ

ในระยะแรกของการประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า หากเป็นคฤหัสถ์ พระพุทธองค์จะแสดงธรรมะสำคัญข้อหนึ่งเป็นประจำคือ อนุพุททิกถา ซึ่งว่าด้วยการกล่าวถึงเรื่องสำคัญ 5 เรื่องตามลำดับคือ (1) เรื่องทาน (ทานกถา) (2) เรื่องศีล (ศีลกถา) (3) เรื่องสวรรค์ (สัคคกถา) (4) เรื่องโทษของกาม (กามาทีนวกถา) และ (5) อาณิสงส์การออกจากกาม (เนกขัมมานิสังสกถา) (Thai Tipitakas/4/25/32; Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2015) หลังจากได้ฟังธรรม คฤหัสถ์เหล่านั้นมักจะมีจิตใจอ่อนปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงประกาศสามกัณฑ์สิกขธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ อริยสัจ 4 อันได้แก่ ทุขั สมุทัย นิโรธ มรรค ผลที่เกิดตามมาอาจจำแนกเป็น 2 ลักษณะ หากเป็นผู้มีอุปนิสัยถึงพร้อมก็จะสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอริยเจ้าในวันนั้น บางคนได้มีศรัทธาออกบวชในพระพุทธศาสนา เช่น พระยสยะ แต่บางคนมีอุปนิสัยยังไม่ถึงพร้อมอาจจะแค่เกิดศรัทธาแล้วประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องน่าศึกษาว่า เหตุใดในการประกาศพระพุทธศาสนาช่วงแรกๆ พระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับคำสอนที่เริ่มต้นด้วยการให้ทาน อาจเป็นไปได้ว่า การให้ทานเป็นสิ่งที่ชาวชมพูทวีปประพฤติเป็นวิถีชีวิตอยู่แล้ว แสดงถึงการปฏิบัติที่สอดคล้องการเมืองการปกครองความเป็นอยู่ ความเชื่อประเพณี วัฒนธรรม อาชีพ (Netnimit, 2017) การที่ทรงเริ่มเผยแผ่ศาสนาด้วยการตรัสถึงเรื่องทาน เป็นการสอนเรื่องที่ประชาชนคุ้นเคยง่ายต่อการทำความเข้าใจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็จะได้รับการตอบรับอย่างรวดเร็ว ที่ส่งผลถึงการพัฒนาระบบการพิจารณาอย่างไตร่ตรอง ที่รับมือกับความความยึดมั่นถือมั่น (Dinh Thi Xuan Trang, 2017)

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่วงต่อมา คำสอนเรื่องทานก็ดูจะได้รับความสำคัญจากทั้งพระพุทธองค์และพระสาวก เห็นได้จากคำสอนเรื่องทานปรากฏในธรรมหลายหมวด เช่น ทานมัยในบุญกิริยาวัตถุและสังคหวัตถุ ในตอนที่กล่าวถึงการการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ต้องอาศัยการบำเพ็ญบารมี 10 ประการ (Tripitaka with Translation 9/3/572) แต่บารมีที่บำเพ็ญแล้วโดดเด่น คือ ทานบารมี เช่นทรงบริจาคทานเป็นจำนวนมากแก่คนยากจนและคนทั่วไป จุดมุ่งหมายในการให้ทานของพระองค์ ก็คือเพื่อมุ่งหวังสัมมาสัมโพธิญาณ ไม่หวังเพื่อพระองค์อย่างเดียว แต่หวังเพื่อความสงบสุขแก่สัตว์โลกด้วย การให้ทาน ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความดี เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนา คัมภีร์พระพุทธศาสนาบันทึกว่า “พระพุทธเจ้าในพระชาติที่เป็นสุเมธดาบสได้รับพยากรณ์จากพระที่ปึงกรพุทธเจ้าว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จึงแสวงหาหลักธรรมเพื่อจะบำเพ็ญบารมีพระพุทธเจ้า” (Tripitaka with Translation 9/2/29) ได้ทรงเห็นว่าควรบำเพ็ญทานบารมีเป็นอันดับแรก แล้วจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่นๆต่อไป ดังนั้น การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์จึงเริ่มที่ทานก่อน

คัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึงหลักคำสอนที่แสดงความมุ่งหมายของการให้ทานหลายแห่ง แต่โดยทั่วไปแล้วจุดมุ่งหมายของการให้ทานในพระพุทธศาสนา คือ เพื่อสร้างความดี มีพระสงฆ์เป็นเนื่อนาบุญโดย

มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้รับและขัดเกลาคิดใจผู้ให้ การให้ทานมีประโยชน์หลายอย่าง ดังปรากฏในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตว่า 1) ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก 2) บัณฑิตย่อมคบหาผู้ให้ทาน 3) ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมขจรไป 4) ผู้ให้ทานย่อมไม่เห็นห่างจากฆราวาสธรรม 5) ผู้ให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (Thai Tipitakas 22/35/56; Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2015) พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 3 อย่าง คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญ 3 ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตน เพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ (Thai Tipitakas 11/305/269; Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2009) เป็นลักษณะการให้ วัตถุที่ควรให้ การให้ความรู้ การให้อภัยแก่คนอื่นหรือสัตว์อื่น ตามความหมายนี้ คือการงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่การรักษาศีล มีเว้นการฆ่าสัตว์เป็นต้น การรักษาศีลเป็นทานอย่างหนึ่ง ถือเป็นทานที่ยิ่งใหญ่เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีหลายประเภท ในทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ 2 ประเภท คือ 1) อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค 2) ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน คือการให้คำแนะนำ สั่งสอนให้รู้ดี รู้ชั่ว หรือการแสดงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแล้ว อันเป็นเหตุสิ้นทุกข์และนำสุขมาให้ในโลกนี้และโลกหน้า (Namjaisook, 2017) การคบสัตบุรุษ การฟังพระสัทธรรม การพิจารณาธรรม การปฏิบัติธรรม มีความเลื่อมใสไม่คลอนแคลนในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ มีศีลบริบูรณ์ มีการให้ทานที่ปราศจากความตระหนี่ และการปฏิบัติตามรูปแบบ

ในสังคมไทยปัจจุบัน คติเรื่องการให้ทานและโรงทานก็ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายทั่วประเทศไทย มีชื่อเรียกและวัตถุประสงค์แตกต่างกันไป เรียกชื่อตามงานที่โรงทานนั้นตั้งอยู่ เช่น โรงทานงานทอดผ้าป่า โรงทานงานทอดกฐิน โรงทานงานปรีวาสากรรม โรงทานงานพระราชทานเพลิงศพ ตั้งชื่อตามผู้เป็นเจ้าของก็มี เช่น โรงทานวัดสังฆทาน โรงทานวัดอัมพวัน ตั้งชื่อตามสถาบันที่ให้การสนับสนุนก็มี เช่น โรงทานธนาคารออมสิน โรงทานมูลนิธิร่วมกตัญญู โรงทานมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง โรงทานศาลเจ้าลิ้มกอเหนี่ยว ตั้งขึ้นชั่วคราวในยามประสบภัย โรงทานที่ตั้งตามนโยบายทางการเมือง เช่น โรงทานวัดเจ้าอาาม นอกจากนี้ก็มีโรงทานที่ตั้งเป็นการเฉพาะสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อในลัทธิศาสนาเดียวกัน เช่น โรงเจของชาวจีนจังหวัดพิษณุโลก จะเห็นว่าโรงทานในยุคปัจจุบันค่อนข้างมีความหลากหลาย ส่วนดีของโรงทานคือต้องการแบ่งเบาภาระเรื่องค่าใช้จ่าย เป็นสถานที่แสดงน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งที่ได้รับความลำบากและที่มาร่วมงาน และเป็นที่ร่วมกันแสดงออกถึงความสามัคคี โดยเฉพาะโรงทานที่ตั้งตามวัดมีส่วนช่วยลดค่าอาหารของทางวัดได้มาก เพราะหากไม่มีโรงทาน ทางวัดก็ต้องสิ้นเปลืองเงินทองจัดหาอาหารมาเลี้ยงคนที่มาวัด โดยเฉพาะช่วงที่มีงานใหญ่ คนมางานวัดจำนวนมาก ถ้าไม่มีโรงทานภาระหนักก็ตกอยู่ที่ทางวัด ซึ่งการตั้งโรงทานในวัดเท่ากับเป็นการเปิดกว้างให้คนทุกชนชั้นวรรณะไม่ว่ายากดีมีจนก็มีสิทธิ์มารับประทานอาหารได้ อีกนัยหนึ่ง การตั้งโรงทานในวัด เท่ากับเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลร่วมกับพระสงฆ์ด้วย (Phrasamu Udom Paripunġo Malipung, 2011; Pattranupravat, 2009)

ในปัจจุบันจึงมีการให้ทานและมีโรงทานกันอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นงานบุญของวัด หรืองานบุญที่เป็นงานการกุศลต่างๆรวมถึงเทศกาลต่างๆเช่นเทศกาลดิถีขึ้นปีใหม่ วันวิสาขบูชา บางครั้งอาหารที่มาจัดไว้ในโรงทาน ก็มีแบ่งส่วนหนึ่งนำไปถวายเพล ไปเลี้ยงพระ ซึ่งไม่มีข้อห้ามอะไรที่เกี่ยวกับอาหารที่มีในโรงทาน จะต้องเลี้ยงคนที่มาวัดเท่านั้น จะนำไปเลี้ยงพระไม่ได้ (Bunjun, 2008; Nawikamoon; Wasikasin, 2010) เพราะฉะนั้นภาพรวมการให้ทานและโรงทานในสมัยปัจจุบันตั้งในวัด รอบวัดนั้นไม่จำกัดเฉพาะคนยากจน ไม่ได้จำกัดเฉพาะลูกศิษย์วัด ใครจะเดินเข้ามากินก็ได้ ที่สำคัญเป็นการร่วมทำบุญกับทางวัด ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ โรงทานในยุคสมัยปัจจุบันก็ตั้งในบริเวณวัดใกล้วัด หรือตามมูลนิธิต่างๆ และอาจมีมากกว่าโรงทานเพื่อเลี้ยงคนยากจน และการให้ทานและโรงทานในสังคมไทยปัจจุบันยังมีการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นการทำให้ทานจัดตั้งโรงทานภายใต้ชื่อบริษัทห้างร้าน เพื่อเป็นการแนะนำตัวและเพื่อให้ผู้ร่วมงานได้รู้จักชื่อเสียงของตน และโรงทานส่วนใหญ่ในสังคมไทยมักเกิดขึ้น จัดตั้งขึ้นในวัด และงานพิธีสำคัญๆ หรือในสถานที่ที่เป็นแหล่งศูนย์รวมคนมาคม (Aramkul, 1998)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า การให้ทานและโรงทานจะได้รับความนิยมในสังคมไทยอย่างแพร่หลาย แต่ก็ เป็นเรื่องน่าเป็นห่วงอยู่บ้าง เพราะแนวคิดพื้นฐาน รูปแบบและวิธีปฏิบัติในการให้ทานและโรงทานได้เปลี่ยนไปจากสมัยพุทธกาลพอสมควร เช่น บางแห่งถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง บางแห่งถูกใช้เป็นแหล่งเผยแผ่ลัทธิศาสนา บางแห่งมีการออกเรียไร บางแห่งถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างชื่อเสียง แต่ก็มี การให้ทานและโรงทานบางแห่งได้เพิ่มหลักวิชาการสมัยใหม่เข้ามาจัดการด้วย เช่น การสร้างเครือข่ายอาสาสมัคร เครือข่ายจิตอาสา แล้วบริหารจัดการในรูปแบบสังคมสงเคราะห์ ทำให้การให้ทานและโรงทานได้ทำหน้าที่ฝึกหัดประชาชนและเยาวชนของชาติให้รู้จักช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากในทางหนึ่งด้วย ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว การให้ทานถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความดี เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนา สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา (Wasri, 2014) โดยเฉพาะประเภทการให้ทานและโรงทาน ถือเป็น การให้ทาน เพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อบูชาคุณของผู้มีพระคุณ และการช่วยเหลือกันและกันในยามตกทุกข์ได้ยาก เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม อากาศหนาว ช่วยผู้ประสบภัยและเกื้อกูลเห็นใจซึ่งกันและกัน

ดังนั้นจึงสรุปการทบทวนเอกสาร หนังสือ งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องโรงทานนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเอกสาร หนังสือ ข้างต้น งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์เหล่านั้นส่วนมากมุ่งไปที่การศึกษาในภาพรวม แต่ในงานวิจัยนี้ต้องการศึกษาแนวคิด และรูปแบบการให้ทานและโรงทานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อการประยุกต์บูรณาการ และนำเสนอรูปแบบพัฒนาการให้ทานและโรงทานคุณภาพโรงทานในสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษารายละเอียดทั้งแนวคิดและรูปแบบ เพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบ จะได้นำมาประยุกต์หรือส่งเสริมเพื่อการพัฒนาโรงทานที่มีคุณภาพในสังคมไทย นำมาเป็นแนวทางต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องการให้ทานและโรงทานในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยจะรวบรวม ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary source) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary) จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ตำรา บทความ งานแปล และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาบาลี เก็บข้อมูลในรูปของข้อความบันทึกหรือจากการสังเกต (Participant Observation) ซึ่งผู้วิจัยได้จัดลำดับขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

การวิจัยเชิงเอกสาร

ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบการการให้และโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ จากนั้นจะวิเคราะห์รูปแบบการตั้งโรงทานและเสนอรูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยให้ทราบรูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ

วิจัยภาคสนาม การเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปของข้อความจากวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

1) **ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)** จะศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบการให้ทานและโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ

2) **ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)** จะศึกษาข้อมูลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการให้ทานและโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนา จากอรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส ฉบับมหาจุฬา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและบทความวิชาการอื่นๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปของข้อความจากวิธีการเข้าไปสังเกตโดยมีแบบสังเกตและเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างปลายเปิด กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research)/ภาคสนาม จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ รวมทั้งมีการสังเคราะห์ (Synthesis) และสรุปในแต่ละหัวข้อนั้นๆ เข้าสู่การสังเคราะห์ เพื่อการสรุปนำไปสู่องค์ประกอบการเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ทราบ ความหมายและความเป็นมาแนวคิด รูปแบบการให้ทานและโรงงาน ความสำคัญของการให้ทานและโรงงาน จากนั้นจะได้วิเคราะห์แนวคิด หลักการรูปแบบการให้ทานและโรงงานและลำดับขั้นตอนอย่างไร

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่มีปลายเปิด และด้วยวิธีการสังเกตและสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) นำบทสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องและมีบทบาทในเรื่องการให้ทานและโรงงานของวัด(พระสงฆ์) โรงงานของมูลนิธิ รวมทั้งผลการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในประเด็นที่กำหนด จากนั้นจะได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ แล้วเสนอแนวทางการให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 3 ประการ คือ

1) ศึกษาการสอนเรื่องทานและโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในประเด็นเหล่านี้ คือ (1) คำสอนเรื่องทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) หลักธรรมที่ส่งเสริมการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (3) โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (4) ประเภทและเจ้าของโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (5) จำนวนที่ตั้งและการจัดการในโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (6) บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกในโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (7) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ (8) ประโยชน์ของการตั้งโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2) ศึกษาโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (1) ความหมายคติและค่านิยมการตั้งโรงทานในสังคมไทย (2) ประเภทและเจ้าของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (3) จำนวนที่ตั้งและการจัดการโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (4) บุคคลผู้มารับ

แจกของและสิ่งของที่แจกในโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (5) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (6) ประโยชน์ของการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

3) นำเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (1) สถานการณ์การให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (2) แนวทางการให้ทานผ่านโรงงานในสังคมไทย (3) ข้อพิจารณาสำหรับโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (4) เป้าหมายการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

สรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนสุดท้ายจะสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จากนั้นจะเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้และเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการทำการศึกษาวិจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. คำสอนเรื่องการให้ทานและโรงงานในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาคำสอนเรื่องทานและโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า ทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของ และการให้ธรรมทานเป็นทาน มี 2 ประเภท คืออามิสทานละธรรมทาน มี 3 ระดับ คือ ระดับต้น ได้แก่อามิสทาน ระดับกลาง ได้แก่ ทานวิริติ (การงดเว้นจากศีล 5) ระดับสูง ได้แก่ ธรรมทานและอภัยทาน การให้ทานเป็นคำสอนสำคัญเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา ทานมีความหมายหลักอยู่สองอย่าง คือ การให้ และสิ่งของที่ให้ (วัตถุทาน) พระพุทธศาสนาสอนให้พุทธบริษัทรู้จักให้ทานเพื่อสงเคราะห์ผู้รับ เพื่ออนุเคราะห์ผู้รับ และเพื่อบูชาคุณผู้รับ โดยสิ่งของที่ให้เป็นทานนั้นต้องมีประโยชน์แก่ผู้รับ เช่น ข้าว น้ำ อาหาร เสื้อผ้า ส่วนสิ่งของที่เป็นโทษแก่ผู้รับนั้นห้ามให้เป็นทาน เช่น สุรา ยาพิษ ศาสตราวุธ สัตว์ที่จะถูกนำไปฆ่า การให้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ท่านกล่าวไว้ในหมวดธรรมสังคหวัตถุมีการให้ เพื่อสงเคราะห์เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ได้บุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย การให้ทานอามิสทาน ธรรมทาน อภัยทาน หรือการให้ทานในรูปแบบการทำบุญตามประเพณี เช่น การให้ทานการทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การให้ทานได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยตลอดมา ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการให้ทาน อาณิสสงส์ของการให้ทาน เชื่อเรื่องกรรม และผลของทานมีจุดประสงค์ 2 อย่าง คือส่วนตนเพื่อกำจัดกิเลสคือความโลภ และความตระหนี่ในจิตสันดาน ส่วนสังคม คือ การช่วยเหลือผู้อื่น การให้ทานเป็นการผูกมิตรไมตรี และความสามัคคีต่อกันจุดหมายที่พุทธศาสนิกชนให้ทาน เช่นให้ทานเพราะหวังผลตอบแทน ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และวิธีการให้ทานที่ถูกต้องสิ่งที่ถูก คือต้องให้ความสำคัญแก่วัตถุทาน และตัวผู้รับ เช่นให้ทานด้วยความเคารพ ให้ทานด้วยความ

ศรัทธา ให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตน และตนผู้ให้โดยจิตอนุเคราะห์ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นต้นทาง ทานจะมีอานิสงส์มากเพียงใด ต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลัก 3 ประการคือ ผู้ให้ ผู้รับ และวัตถุประสงค์ของผู้ให้ ต้องมีเจตนาดี ก่อนให้ กำลังใจ และหลังให้ทานไปแล้ว

พระพุทธศาสนาเน้นจุดมุ่งหมายของการให้ทาน เราให้เพื่อสุขภาพใจ ให้เพื่อสาธารณะประโยชน์ (ส่วนรวม) ให้เพื่ออนุเคราะห์ ให้เพื่อสงเคราะห์ ให้เพื่อชำระกิเลสหรือเพื่อสร้างความคิด เห็นได้ว่า การให้ นั้นก็เพื่อขจัดความตระหนี่ ความหวง ความเห็นแก่ตัว ซึ่งก็คือการกำจัดกิเลสในจิตใจตนเอง และเรารู้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะทานจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยา 3 เป็นการสั่งสมบุญบารมีให้กับตนเอง ในทัศนะของคนในสังคมไทยที่สืบต่อกันมาหลายชั่วคนจะให้ความสำคัญของทานในลักษณะที่ผิดไปจากหลักพระพุทธศาสนา หรือพระไตรปิฎกที่แตกต่างกันในเรื่องของความเข้าใจในหลักปฏิบัติซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดทัศนคติ แนวคิดทัศนคติคือความคิดเห็น ความเชื่อ หรือความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบในสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับบุคคล สิ่งของ สถานการณ์ หรือสถานที่อย่างใดอย่างหนึ่ง และมีความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นการสนับสนุน หรือต่อต้าน มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ทัศนคติมีความสำคัญในเรื่องการปรับตัว ป้องกันตัวเอง การแสดงออกซึ่งค่านิยม การแสดงออกถึงความรู้ ทัศนคติเป็นการเรียนรู้ของมนุษย์ ถูกสร้างขึ้นจากผลของกระบวนการปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชีวิต มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอารมณ์และความรู้สึกและเป็นสัมพันธ์ภาพทางวัตถุ-จิตวิสัยที่มีองค์ประกอบคือ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และด้านการกระทำหรือพฤติกรรม

2. โรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า โรงทานในสังคมไทยตั้งขึ้นตามค่านิยมเรื่องทานของหลายภาคส่วน คือ (1) พระพุทธ ศาสนา (2) ศาลเจ้า โรงเจ (3) หน่วยงานภาครัฐด้านสังคมสงเคราะห์ และ (4) มูลนิธิจิตอาสา องค์การอาสาสมัครภาคประชาชน มีการตั้งโรงทานในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จำแนกโรงทานได้ 3 ประเภท คือ (1) โรงทานที่ตั้งแบบถาวร ตามวัดและสำนักปฏิบัติธรรม (2) โรงทานที่ตั้งแบบชั่วคราว ตามสถานที่จัดงานบุญ เช่น งานพระถวายพระเพลิงพระบรมศพ และ (3) โรงทานที่ตั้งช่วงเหตุเหตุการณ์สำคัญ ตามสถานที่เกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ชุมชน ผู้ที่ตั้งโรงทานในสังคมไทย ได้แก่ (1) วัดในพระพุทธศาสนา (2) หน่วยงานภาครัฐ (3) ศาลเจ้า โรงเจ (4) มูลนิธิจิตอาสา องค์การการกุศล และ (5) ประชาชนทั่วไป บุคคลที่มารับของแจกจากโรงทานตามวัด ได้แก่ พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี ผู้ปฏิบัติธรรม บุคคลที่มารับของแจกจากโรงทานตามสถานที่เกิดภัยพิบัติ ได้แก่ ผู้ประสบภัยพิบัติ ญาติ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าหน้าที่อาสาสมัครภาคประชาชน เป็นต้น สิ่งของที่แจกในโรงทานส่วนมากเป็นอาหาร และเครื่องดื่ม (น้ำปานะ) มีเพียงบางโรงทานเท่านั้นที่สามารถแจกที่อยู่ (บ้านสร้างสำเร็จรูป อุปกรณ์ก่อสร้าง บ้าน) สัตว์เลี้ยง เมล็ดพันธุ์พืช และยานพาหนะ

3. วิเคราะห์แนวการให้ทานผ่านโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

จากการวิเคราะห์แนวทางการให้ทานผ่านโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสรุปความได้ว่า การให้ทานผ่านโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่พระสงฆ์ ส่วนราชการ เอกชนและประชาชนทั่วไป พบว่าสิ่งของที่แจกในโรงพยาบาลส่วนมากเป็นอาหารและเครื่องดื่ม บางแห่งมีของจำนวนมากเกินไป รายการสิ่งของก็ซ้ำกัน ทำให้มีของเหลือเป็นจำนวนมาก จึงเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแนวทางใหม่ ดังนี้ (1) ควรจัดการให้มีของแจกในโรงพยาบาลอย่างหลากหลาย ไม่ควรเน้นที่อาหารและเครื่องดื่ม ควรแจกสิ่งของที่ผู้รับนำไปประกอบเป็นอาชีพเป็นรายได้ เพื่อให้เขาพึ่งตัวเองได้ (2) จัดให้มีการแจกของแก่ผู้รับตามความจำเป็นและเป็นของดีต่อสุขภาพ เช่น งดถวายของหวานจัด มันจัดแก่พระสงฆ์เพื่อรักษาสุขภาพ ไม่ให้พระสงฆ์อาพาธจากการฉันอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ (3) โรงพยาบาลของวัด พระสงฆ์ไม่ควรดำเนินการปรุงอาหารด้วยตนเอง ควรมอบหมายให้คฤหัสถ์เป็นคนทำเพื่อไม่ให้ผิดพระวินัย (4) ควรตั้งโรงพยาบาลแบบถาวรตามส่วนราชการหรือที่สาธารณะเพื่อแจกอาหารแก่ประชาชนที่ประสบปัญหา เช่น คนไร้บ้าน ขอดาน คนตกงาน (5) ควรใช้โรงพยาบาลเป็นสถานที่สงเคราะห์ประชาชนด้านอื่นๆ ด้วย เช่น รักษาโรค แนะนำอาชีพ ฝึกอาชีพ (6) ควรมีการจัดระบบโรงพยาบาลเพื่อให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม และ (7) ควรปลูกฝังแนวคิดจิตอาสาแก่ประชาชนให้เข้ามาช่วยงานโรงพยาบาล เมื่อมีความจำเป็นต้องตั้งโรงพยาบาลจะได้มีคนมาร่วมบริจาคสิ่งของและมาช่วยบริการแจกจ่ายสิ่งของอย่างเพียงพอ ฝึกให้ประชาชนรู้จักเสียสละกำลังทรัพย์และกำลังกาย ยินดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งในยามปกติและในยามได้รับความลำบาก อันเป็นการสร้างทานบารมีไปในตัว

สรุป

สังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนา คำสอนเรื่องทานก็แผ่เข้ามาแทรกซึมในวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของชาวไทยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง และมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ชาวไทยพุทธมีความเชื่อว่า เหตุที่บุคคลหนึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าบุคคลอื่น เพราะเขาได้สั่งสมกรรมดีมาแต่ชาติปางก่อน ดังนั้น คนที่ให้ทานไว้มาก ผลบุญย่อมส่งผลให้เขาเลื่อนฐานะสูงขึ้นได้ในชาติหน้า เชื่อว่าการถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ได้บุญมากกว่าให้กับคนหรือสัตว์ทั่วไป ตามหลักที่แท้จริงนั้น การให้ทั้งสองอย่าง ก็จัดเป็นบุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานเหมือนกัน ลักษณะการให้ทานในสังคมไทย มีลักษณะฟุ่มเฟือย ให้ทานเพื่อผลตอบแทนทางการค้า

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษารูปแบบโรงเรียนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในเรื่องการให้ทานและโรงเรียนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เป็นการทำบุญอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธในสังคมไทยนิยมทำกัน จะสังเกตเห็นได้ คือ เมื่อทำบุญในวาระหรือโอกาสใดก็ตามส่วนใหญ่จะมีการให้ทานและตั้งโรงเรียนเสมอ เนื่องจากเชื่อกันว่าจะได้บุญมาก และเป็นการทำบุญที่ทำได้ง่าย อีกทั้งยังสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน แม้ในสังคมจะนิยมให้ทานซึ่งเกิดจากอิทธิพลคำสอนเรื่องทาน แต่การให้ทานของชาวพุทธไทยยังมีความคลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์ของการให้ทานในพระพุทธศาสนา อนึ่ง ความผิดพลาดของชาวพุทธในสังคมไทย คือ ให้ทานยึดติดตัวบุคคลผู้รับทานเกินไป การให้เช่นนี้ พระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญ เพราะมีผลเสียมากกว่าผลดี การให้ทานทรงยกย่อง คือ การให้ทานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่า เนื้อหาเกี่ยวกับโรงเรียนในสังคมไทยยังมีอีกหลายประเด็นที่ควรศึกษาวิจัย เนื่องจากมีขอบข่ายและความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย จึงเสนอให้ทำวิจัยในหัวข้อดังต่อไปนี้

- 1) วิเคราะห์สถานภาพและบทบาทของโรงเรียนของวัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท มหายานและมูลนิธิการกุศลในสังคมไทย
- 2) วิเคราะห์ค่านิยมการให้ทานและนโยบายสังคมสงเคราะห์ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบโรงเรียนสังคมไทยในทศวรรษหน้า
- 3) วิเคราะห์การบริหารจัดการโรงเรียนในสังคมไทย: บูรณาการตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีสวัสดิการสังคมสงเคราะห์

References

- Aramkul, Y. (1998). *Dana and Virtue of Dana*. Bangkok: Tipyawisut.
- Dinh Thi Xuan Trang. (2017). Upādāna and Liberation: Integrated Path to Liberation from It and How to Apply Integrated Path for Practice in Present Society. *Journal of Graduate Studies Review*, 13(3), 167-187.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Mahamakut Buddhist University. (2000). *Tripitaka with Translation, Commentary Series 91 books*. (4th ed). Bangkok: MBU Press.
- Namjaisook, P. (2017). The Concept and Practical Pattern for Being Sotapanna in Theravada Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(3), 122-132
- Nawikamoon, A. (1998). *The Siamese*. Bangkok: Sunlight.
- Netnimit, S. (2017). Interdisciplinary Approach to the Analysis of the Jataka. *Journal of Graduate Studies Review*, 13(3), 1-15.
- Pattranupravat, R. (2009). Festivals and Rituals of Chinese Shrines in Samutsongkhram Province. *University of the Thai Chamber of Commerce journal*, 29(3), 113-138.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma*. (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism (Word)*. (24th ed). Bangkok: Phlithamma.
- Phrasamu Udom Paripunño (Malipueng). (2010). *The Role of Sangha Administration of Phra Rajasuwanvedhi (Prathom Kantasilo)*. M.A. Thesis Mahachulalongkornrajavidyalaya University
- Wasikasin, W. (2010). *General knowledge about social welfare and social work*. (7th ed.). Bangkok: Thammasat University Press.
- Wasri, P. (2014). *The Buddhist Dharma with Society*. Bangkok: Folk Doctor.